

Ευρωπαϊκή Ένωση και Δημοκρατία

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗ*

Το πιο ενδιαφέρον παράδοξο στην σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ότι οι πολίτες σε όλες τις χώρες-μέλη θεωρούν ως το πλέον σημαντικό και πολύτιμο της χαρακτηριστικό την επικράτηση και ενίσχυση της δημοκρατίας στην ΕΕ. Παράλληλα, όμως, οι Ευρωπαίοι πολίτες χαρακτηρίζονται από την πολύ χαμηλή τους εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς – τόσο στο επίπεδο των χωρών-μελών, όσο και των κεντρικών, ομοσπονδιακών θεσμών. Αυτό το παράδοξο δεδομένο μπορεί να ερμηνεύσει από την μια την καρτερία και ανοχή των πολιτών, έναντι στα διάφορα προβλήματα και ελλείμματα της δημοκρατίας στην Ε.Ε., που εμφανώς σχετίζεται με την αποδοχή των κεντρικών αρχών και διαδικασιών που εξυπακούουν τα δημοκρατικά πολιτεύματα. Από την άλλη, ερμηνεύει την αυξανόμενη αποξένωση των πολιτών από την πολιτική ζωή, που σε μεγάλο βαθμό φαίνεται να απορρέει από την απογοήτευση και χαμηλή εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς.

Στην Κύπρο, για παράδειγμα, πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι οι Ελληνοκύπριοι στην μεγάλη τους πλειοψηφία (92%) αποδέχονται την δημοκρατία ως προτιμότερη από άλλες μορφές διακυβέρνησης. Τοποθετούνται ξεκάθαρα (79%) ότι δεν θεωρούν καθόλου το ίδιο μια δημοκρατική και μια μη-δημοκρατική κυβέρνηση. Ούτε και αποδέχονται (79%) ότι υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες μια αυταρχική κυβέρνηση θα ήταν καλύτερη από μια δημοκρατική κυβέρνηση. Τέλος, οι περισσότεροι (67%) δεν αποδέχονται ότι η χώρα χρειάζεται «λιγότερη, όχι περισσότερη δημοκρατία».

Από την άλλη η αποδοχή ενός κύριου πολιτικού θεσμού, εκείνου των πολιτικών κομμάτων, είναι **οριακή**: μόνο το 52% πιστεύει ότι «χωρίς πολιτικά κόμματα δεν μπορεί να υπάρξει δημοκρατία» – ενώ το υπόλοιπο (48%) θεωρεί ότι τα κόμματα δεν είναι τόσο απαραίτητα. Η συντριπτική πλειοψηφία έχει την άποψη πως τα κόμματα ενδιαφέρονται περισσότερο για τους ψήφους, παρά για το καλό του τόπου (91%) ή τις απόψεις των ψηφοφόρων/πολιτών (88%).

Παρόμοια ευρήματα ισχύουν για τις στάσεις των πολιτών όσον αφορά τους πολιτικούς θεσμούς στις πλείστες χώρες-μέλη της ΕΕ, αλλά και για την γενική λειτουργία των κεντρικών πολιτικών θεσμών στην ΕΕ.¹

Είναι γεγονός ότι στις μέρες μας παίρνουμε την δημοκρατία ως δεδομένο, θεωρώντας τα δημοκρατικά πολιτεύματα της δύσης ως αυτονόητα. Ξεχνούμε ότι μέχρι τα μέσα του εικοστού αιώνα η δημοκρατία είχε

¹ Βλ. τις τακτικές σχετικές έρευνες του Ευρωβαρομέτρου

αμφισβητηθεί έντονα από τις ολοκληρωτικές ιδεολογίες – τον φασισμό, τον ναζισμό, και τον κομμουνισμό. Ότι χύθηκαν ποταμοί αίματος πριν η δημοκρατία γίνει καθολικά αποδεκτή και πριν επικρατήσει πλέον ως «οικουμενική αξία»², ως επιθυμητό πολιτειακό σύστημα και ως τρόπος ζωής.

Είναι σημαντικό να θυμηθούμε από πού αντλεί η δημοκρατία την δύναμη της. Κατ' αρχάς η δημοκρατία σέβεται την διαφορετικότητα κάθε ατόμου και θεωρεί όλους τους πολίτες ίσους. Κανένας δεν είναι ανώτερος από τους άλλους, κανένας δεν έχει δικαίωμα επιβολής επί των υπολοίπων. Η δημοκρατία είναι ο αυτοπροσδιορισμός ίσων πολιτών. Η εξουσία των ηγετών παραχωρείται σ' αυτούς προσωρινά, από άλλους ισότιμους πολίτες – δεν θεωρούνται μόνιμα «ανώτεροι», εξ ου και το συμπέρασμα ότι είναι ένα σύστημα που στηρίζεται στην ταπεινότητα και την σεμνότητα³.

Το σεμνό αυτό πολίτευμα αποδέχεται το πεπερασμένο των ανθρώπων, ότι κανείς δεν κατέχει την απόλυτη Αλήθεια, σε κανένα δεν δόθηκε η εξουσία από ανώτερες αρχές – όπως ο Θεός, το Έθνος, ή ακόμα ο «Κυρίαρχος Λαός». Οπότε και κανένας δεν μπορεί να είναι ο αλάθητος «Αρχηγός» ή ο «Μεγάλος Ηγέτης», που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί επειδή κατέχει υπέρτερη γνώση, σοφία, ή ικανότητες.

Αφού, όμως, δεν είναι αποδεκτή η αυθεντία και η τελειότητα, τότε όλα επιδέχονται κριτικής. Όλα μπορούν να αμφισβητηθούν, και μέσα από τη δοκιμασία του δημόσιου διαλόγου και της αντιπαράθεσης, να διορθωθούν και να βελτιωθούν. Αυτό συνεπάγεται ατέλειωτες συζητήσεις και απαιτεί τόνους υπομονής. Ότι ακριβώς χαρακτηρίζει την ΕΕ. Από την άλλη αυτό της το χαρακτηριστικό της δημοκρατίας συνεπάγεται και κάποιο άλλο – την ικανότητα της να γεφυρώνει αγεφύρωτες διαφορές, να συμβιβάζει ασυμβίβαστες επιδιώξεις. Κι' αυτό γιατί οι ίδιες της οι αρχές, είναι στην πράξη αντιφατικές και απραγματοποίητες – η ελευθερία, η ισότητα, η αδελφούσνη, δεν μπορούν να επικρατήσουν απόλυτα ως ξεχωριστές αξίες, αλλά μόνο ως «διαβαθμίσεις του εφικτού». Για παράδειγμα η επαναστατική αρχή της ισότητας, εξισώνει τον μορφωμένο με τον αμόρφωτο, τον προοδευτικό με τον αντιδραστικό – όλοι έχουν από μία ψήφο. Από την άλλη ματαιώνει την όποια διάθεση για την «μεγάλη επανάσταση», υποστηρίζοντας την σταδιακή βελτίωση, μέσα από τον διάλογο και την πειθώ⁴.

Αυτά μας υπενθυμίζουν τη βάση στην οποία η δημοκρατία έχει επιτύχει έναν «περίτεχνο συμβιβασμό» μεταξύ των μεγάλων φαινομενικά αντίθετων ιδεολογιών – του πολιτικού φιλελευθερισμού και της σοσιαλδημοκρατίας. «Η ανακατανομή των εισοδημάτων μετριάζει το χάσμα μεταξύ των τάξεων, η εργατική νομοθεσία περιορίζει την ελευθερία του κεφαλαίου, το δίκαιο συμπληρώνει ή διορθώνει το νόμο, η προστασία των ατόμων ή των μειονοτήτων αντισταθμίζει τη θέληση της πλειοψηφίας».⁵ Αυτονόητα το ισοζύγιο παραμένει μονίμως ασταθές και το αποτέλεσμα εξαρτάται από το ισοζύγιο των κοινωνικών δυνάμεων, αλλά και από πολλούς άλλους εξωγενείς και εν πολλοίς αστάθμητους παράγοντες.

² Amartya Sen: Democracy as a Universal Value (1999)

³ Πασκάλ Μπρυκνέρ: Η Μελαγχολική Δημοκρατία (1990)

⁴ Χάμπερμας: Η Ηθική της Επικοινωνίας (1997)

⁵ Πασκαλ Μπρυκνέρ, *οπ.αν.*

Ας θυμηθούμε λοιπόν ότι, η δημοκρατία δεν είναι ένα ολοκληρωμένο, τελειοποιημένο πολιτικό σύστημα. Είναι ένα όραμα εν εξελίξει, μονίμως ανεκπλήρωτο, που συνεχώς ορίζουμε και επανακαθορίζουμε – ανάλογα με τους καιρούς, τις πεποιθήσεις και τις ανάγκες μας. Με όλες τις ελλείψεις και τους περιορισμούς της, όμως, η δημοκρατία έχει νικήσει τους εξωτερικούς της εχθρούς και ασχολείται πλέον με την αντιμετώπιση των, εξίσου επικινδύνων, ίσως, εσωτερικών της εχθρών. Με τον ίδιο τρόπο και η ΕΕ είναι ένα όραμα εν εξελίξει, που διάφοροι δράστες ορίζουν διαφορετικά, και που συνεχίζει να αντιμετωπίζει πολλούς εχθρούς, τόσο εσωτερικούς όσο και εξωτερικούς. Ψηφίζοντας σε αυτές τις Ευρωεκλογές, ας θυμηθούμε τα πολλά και σημαντικά που μας έχει προσφέρει, και τα ακόμα περισσότερα που προσδοκούμε από αυτήν και ας ευχηθούμε ότι οι εξελίξεις θα την πάρουν ακόμα ένα βήμα πιά μπροστά.

** Κοινωνιολόγος
Πρόεδρος Συμβουλίου
Πανεπιστημίου Λευκωσίας*